

Geïntegreerd bosbeheer: de discussie woedt voort

Het boek Geïntegreerd bosbeheer (Van der Jagt et al. 2000, EC-LNV nr. 50) blijft de gemoederen bezig houden. Binnen de redactie van het NBT doemen flarden van de discussie geregeld op in onze redactievergadering. Tijd dus om een ordelijk debat te organiseren. Gerard de Baaij meldt zich als advocaat van het boek. Jan den Ouden zoekt de oppositie. Jac Hendriks probeert de verschillen tussen de standpunten helder te krijgen. Kan een lezer in dit boek de kennis en ervaring vinden over de nieuwe beheervorm geïntegreerd bosbeheer, of blijft hij of zij uiteindelijk toch met lege handen achter?

Het boek is een logische stap in het ontwikkelingsproces van geïntegreerd bosbeheer in Nederland. Een zichtbaar beginpunt van dit proces was het Meerjarenplan Bosbouw van 1986. Hierin werden voor het eerst concrete bosbeelden gepresenteerd in de vorm van bosdoeltypen, waarin de functies natuur en houtproductie geïntegreerd werden. De multifunctionele bosdoeltypen werden gedefinieerd als reactie op de wensen vanuit natuurbehoudskringen om grote arealen bos te reserveren als natuurbos. Voor deze multifunctionele bossen werd teruggegrepen op veel oudere ideeën over kleinschalige, gemengde bossen in Nederland en daarbuiten (onder andere naturnahe Waldwirtschaft). Tien jaar lang is er in Nederland

ervaring opgedaan met beheermethoden die vanuit bestaande bossen een ontwikkeling mogelijk konden maken naar deze gewenste multifunctionele bossen. Daarbij werd een pioniersrol vervuld door Simon Klingen en Jan Sevenster en Pro Silva. De ideeën die in deze periode zijn ontwikkeld staan beschreven in dit boek, doorspekt met ervaringen die zijn opgedaan onder uiteenlopende omstandigheden. In dit boek wordt het Geïntegreerd bosbeheer als idee neergezet in de etalage van grote denkbeelden en concepten van het bosbeheer. Maar slaagt het boek ook daadwerkelijk in deze opzet?

Doelgroep

Gerard de Baaij ziet dat veel beheerders inspiratie vinden in dit boek om bewuster met hun of het bos aan de gang te gaan. Het levert voor hen een aanzet op om anders naar het bos te kijken. Ook mensen die op wat grotere afstand staan van het feitelijke bosbeheer vinden er informatie en gedachten die ze goed kunnen gebruiken in hun werk. Dat geldt bijvoorbeeld voor boswachters en voorlichters. Voor studenten is het een toegankelijk en overzichtelijke ingang om zich de denkbeelden rondom geïntegreerd bosbeheer eigen te maken. Het boek is daarmee voor een brede doelgroep geschreven, maar de professionele bosbeheerder en/of beheerder die planmatig met bosbeheer actief is zal in het boek weinig nieuws vinden. Om de teksten kort te houden hebben de auteurs zelf beslist wat ze nuttig en nodig vonden om te presenteren aan

de lezer. Ze hebben de selecties niet aan de lezer voorgelegd en ze hebben de keuzes ook niet verantwoord met literatuurverwijzingen. Dat heeft geleid tot een vlot leesbaar geheel. Het boek is een handig hulpmiddel voor mensen die zich de alom geïntroduceerde term Geïntegreerd Bosbeheer willen eigen maken, en dat is een grote groep. Er zijn immers veel mensen die zich op een of andere manier bezig houden met het bosbeheer, van kleine boscijneraar (minder dan 5 hectare), gemeenteambtenaren met weinig bos en weinig bosbeheerkennis en vele anderen die zich met bos bezig houden zonder bosbeheeropleiding op bosbeheerprofessie. En daarvoor biedt het boek achtergronden en voorbeelden uit de praktijk. Kortom, een prima boek voor een grote groep mensen die zich op een of andere manier bezig houden met bosbeheer, volgens Gerard.

Onderbouwing

Jan den Ouden mist de wetenschappelijke verantwoording in het boek. Het is duidelijk dat het boek niet bedoeld is voor onderzoekers, maar een methodische aanpak was volgens hem beter geweest. Je weet niet waarop de aanbevelingen gebaseerd zijn. Op deze manier roept het boek alleen maar vragen op, zonder ergens het antwoord te geven. Bij de schaarse tabellen in het boek vraag je je af welke gegevens ervoor gebruikt zijn. Is bijvoorbeeld de tabel over minimale omvang van verjongingsplekken gebaseerd op vuistregels of op feiten? Het weglaten van details heeft volgens hem de bruikbaarheid

Zal door het op grote schaal toepassen van geïntegreerd bosbeheer Nederland gaan verzanden in een berkenbos?

van het boek sterk beperkt. Bij geïntegreerd bosbeheer wil je juist inspelen op de nuances en op de kleine variaties in lokale omstandigheden.

Beheervraagstukken worden niet behandeld op het niveau dat nodig is voor beslissingen in het feitelijke bosbeheer. Daarbij gaat het boek sterk uit van patronen en niet van processen. De processen worden slechts vaag beschreven. Het zijn juist deze processen die je goed moet kennen als beheerder om te kunnen bijsturen.

Een nieuwe beheervorm?

Het boek mag dan wel heel bruikbaar zijn voor een bepaalde doelgroep, maar gegeven dit feit blijft het, volgens Jan en Gerard, tekort schieten door de grote hoeveelheden aan inhoudelijke inconsistenties en onjuistheden. Het boek behandelt het Geïntegreerd bosbeheer als een zelfstandig naamwoord, en niet als een werkwoord. Met andere woorden: het probeert het geïntegreerd bosbeheer te beschrijven als een verzameling kenmerken en handelingen die het concept vastleggen (patronen). Dit uit zich op vele plaatsen in het boek waar het geïntegreerd bosbeheer wordt geprofileerd als tegenhanger van "het traditionele bosbedrijf" of "vlaktegewijze beheer". Het boek zegt dan wel wat geïntegreerd bosbeheer inhoudt, maar maakt op geen enkele plek duidelijk in welke mate het zich dan werkelijk onderscheidt van de andere beheervormen. Hiermee wordt versluierd dat geïntegreerd bosbeheer niet meer dan een stap is in een historische lijn in het denken over bosbeheer. Door geïntegreerd bosbeheer

steeds af te zetten tegen zogenaamde tegenhangers wordt alleen maar verwarring gekweekt en levert nergens een extra inzicht op.

Welke natuur?

In het boek wordt niet duidelijk tot welke natuur geïntegreerd bosbeheer onder verschillende omstandigheden en bij uiteenlopende benaderingen moet leiden. In het boek wordt meerdere malen geduid op de relatie tussen bosstructuur en het voorkomen van bepaalde planten- en diersoorten, maar verdere informatie ont-

breekt, behalve dan op anekdotische wijze in de bespreking van de voorbeelden. Daar kunnen we lezen dat "goudhaantjes geregeld (worden) gesignaleerd" in grove dennenbossen met struiklaag (voorbeeld 1), en de cistroenvlinder profiteert van een struiklaag met vuilboom (voorbeeld 3). Hoe zit het dan met de weerschijnvlinder en eikenpage? Nergens wordt een goed overzicht gepresenteerd van relaties tussen structuurkenmerken en het voorkomen van soorten. Daarentegen zijn er voldoende voorbeelden van goed leesbare

Het openkappen van eikenbos met adelaarsvaren (zoals hier in het Speulderbos) leidt in veel gevallen tot een explosieve toename van varens. Van verjonging kan hier geen enkele sprake zijn. Dit is, vanuit verjongingsoogpunt, dus een zeer slechte maatregel. NB: de palen rechtsonder zijn meer dan twee meter hoog

beelden ligt in het feit dat er uit de duizenden voorbeelden die er zijn van het toepassen van beheermaatregelen in het kader van geïntegreerd bosbeheer er slechts een handvol zijn gekozen waarin nadrukkelijk successen zijn af te lezen. Maar iedere praktijkkenner weet dat maatregelen lang niet altijd leiden tot het gestelde doel. In plaats van verjonging komt er gras, de nagestreefde struiklaag komt niet op, etc. Door zo nadrukkelijk de krenten uit de pap te vissen wordt een irreëel beeld geschetst van de consequenties van het toepassen van bepaalde maatregelen in de praktijk. Er is nergens verantwoording afgelegd voor de gemaakte keuzes van voorbeelden. Nergens ook komen we te weten in hoeveel gevallen er ingegrepen is met negatieve of ongeplande gevolgen.

In de bespreking van de voorbeelden komen ook de zwakheden in de planningssystematiek naar boven. Wat te denken van voorbeeld 17, een eikenopstand op zand met een ondergroei van adelaarsvaren. Hier wordt met

boeken waarbij dat wel is gebeurd. Denk maar aan Stern et al. (1979), van der Lans en Poortinga (1986) en de themanummers over dood hout in het bos van het NBT (1983) en Zoogdieren en bosstructuur van Huid en Haar (1983). Met deze opzet van het boek onderschat je de kennis, interesse en ervaring van de bosbeheerder die bewust en planmatig met zijn beheer bezig is.

De voorbeelden

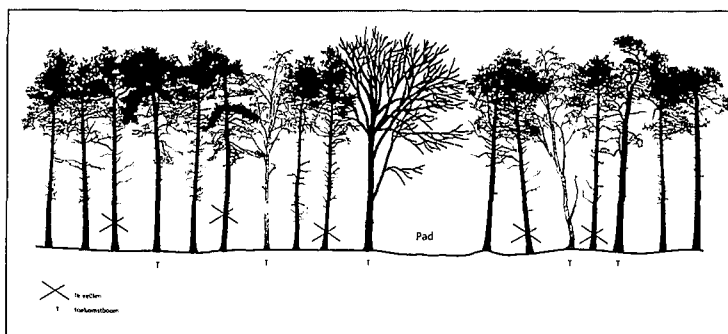
Wat de kracht van het boek had moeten zijn, namelijk de voorbeelden, is bij nadere beschou-

wing de achilleshiel van het boek geworden. Het grote probleem dat zowel Gerard als Jan zagen in de behandeling van de voor-

Indicatie van de minimale omvang van verjongingsplekken		
	op arme groeiplaats	op rijke groeiplaats
groveden	20 are	—
wilg-populier	—	10 are
eik	10 are	5 are
berk	10 are	—
es	—	5 are
beuk	5 are	2 are
douglas	5 are	—
esdoorn	—	2 are
lariks	10 are	—

Dunning op geïntegreerde functievervulling.

als doelstelling "natuurlijke verjonging" een aantal gaten gemaakt waarin "de verjonging kan doorgroeien, tenzij de groei van adelaarsvaren of wildvraat dat verhinderen". Het maakt dus blijkbaar niet uit wat er gebeurt als we gaan verjongen hier. Een vorm van postmodern bosbeheer? Het is volgens Jan geen reële optie natuurlijk te gaan verjongen door het maken van alleen gaten in het kronendak van dergelijke bostypen, omdat deze bijna altijd zeer snel dichtgroeien met adelaarsvaren. De voorgestelde maatregelen zijn onjuist gekozen. Het gebrek aan concrete doelstellingen bij verjonging vindt hij sowieso een belangrijk euvel. Wordt er wel nagedacht wat het betekent voor het bos dat er straks voornamelijk berk en lijsterbes in het bos voorkomen? Nergens in het boek wordt een poging gedaan de effecten van het toepassen van geïntegreerd bosbeheer te kwantificeren en inzichtelijk te maken.

Hoe verder?

De voorlopige conclusie van ons drieën is dat geïntegreerd bosbeheer als idee voor een brede maar tegelijk ook beperkte doelgroep toegankelijk is neergezet. Dat wil zeggen dat er een grote groep mensen is die zich 'op afstand' met geïntegreerd bosbeheer bezighoudt het boek handig zal vinden, maar dat het boek onvoldoende aanknopingspunten biedt voor de professionele beheerders. Immers, bezig zijn met geïntegreerd bosbeheer buiten in het bos vraagt om veel meer gedetailleerde proceskennis. Voor het daadwerkelijke geïntegreerde bosbeheer zijn anders geschreven boeken nodig,

naast alle andere vormen van kennisoverdracht die nu ook al met succes worden toegepast (excursies, cursussen). We schrijven hier alvast wat onderwerpen op, bij wijze van uitdaging.

Geïntegreerd beheer wordt in het boek geheel beschreven in de polariteit van natuur en houtproductie. Inmiddels wordt er veel breder nagedacht over de functievervulling van ons bos. Recreatie, jacht, bosranden, archeologie, cultuurhistorie, waterbeheer en CO2-vastlegging zijn invalshoeken die overwegingen opleveren die we kunnen meenemen bij het bosbeheer.

Relatie tussen groeiplaats, PNV en bostype			
groeiplaats	PNV	hoogte	bostype
Grofzandige, leemarme vaaggronden	Kussentjesmos-Dennenbos	tot 14 m	gd/be/ei
Grofzandige tot zwak lemige haarpodzolgronden	richting Berken-Zomereikenbos	14-18 m	gd/be/ei
Fijnzandige, haar- en veldpodzolen	Berken-Zomereikenbos en Wintereiken-Beukenbos	18-25 m	gd/be/ei of dg/bu/ta/be
Fijnzandige, lemige holtpodzolen en kalkarme lössleemgronden	Wintereiken-Beukenbos en Gierstgras-Beukenbos	25-30 m	dg/bu/ta/be of ei (met be of fs)
Moerige en veengronden	Elzen-Eikenbos en Vochtig Berken-Zomereikenbos	14-22 m	ei (met els of be) of gd/be/ei
Eerdgronden	Wintereiken-Beukenbos richting Gierstgras-Beukenbos	22-30 m	ei (met hb en/of li), bu (met hb en/of li) en pa/wi
Kleibodem, bodem met een kleidek en kalkrijke lössleemgronden	Essen-Iepenbos, Ruigt-Elzenbos (laagveengebied Zuid-Holland) en Eiken-Haagbeukenbos	25-35 m	es/es/bu, pa/wi en ei (met hb en/of li)

hoogte = globale indicatie voor de uiteindelijke boomhoogte
cursief = belangrijkste productiedragers

Recreatie wordt in het boek bediend via de kielzogtheorie: bij geïntegreerd bosbeheer wordt het altijd beter voor de recreatie. Dat is te simpel, niet nodig en ook niet altijd waar. Inmiddels is er heel wat wetenschappelijke kennis verzameld over wat recreanten willen. Die kennis moet nog wel geordend worden en vertaald worden naar methoden van bosbeheer. Gerard de Baaij is erin gedoken en het resultaat wordt binnenkort zichtbaar in een door hem ontwikkelde cursus (zie www.baaijbos.nl)

Proceskennis is nodig om met succes in de richting van de gewenste doelen te sturen. De doelen worden steeds strikter omschreven en aansturend voor het beheer. Denk bijvoorbeeld maar aan het Programma Beheer. Er is veel kennis over processen aanwezig, ook al is die kennis nog niet goed met elkaar verbonden en toepasbaar. Die verbinding van proceskennis is nodig omdat in de bosbouw het repertoire van maatregelen uiterst beperkt is.

Bijna altijd komt het neer op het omzagen van een boom. Met één handeling beïnvloed je allerlei processen tegelijkertijd.

Dunning is de meest voorkomende beheermethode. De maatvoering hangt af van de snelheid waarmee boomsoorten op verschillende groeiplaatsen hun takken kunnen laten groeien om te profiteren van de toegenomen lichttoetreding. We zouden het succes van dunningen kunnen verbeteren als we via tabellen of curven inzicht zouden hebben in de groeirespons van boomtakken op vrijstelling. Nu is die kennis alleen aanwezig in de vorm van lokale ervaringsfeiten.

Natuurlijke verjonging is een andere hoeksteen van geïntegreerd bosbeheer. Het is belangrijk om inzicht te hebben in hoe dat gaat onder verschillende omstandigheden. Wat zijn de factoren die succes bepalen? Wanneer gaat het fout of gaat het heel anders dan je denkt? Van de ervaringen die worden opgedaan kunnen we leren. Het is dan wel nodig dat die ervaringen vastgelegd en ge-

analyseerd zijn en de resultaten overzichtelijk en gedocumenteerd gepresenteerd worden.

Er is nog veel werk te doen bij het analyseren en breed toepasbaar maken van de kennis die de afgelopen 2 decennia is opgedaan bij het werken met geïntegreerd bosbeheer. Wie pakt de handschoen op? Het hoeft niet meteen een heel boek te zijn. Een artikel voor het NBT mag ook.

Literatuur

- Huid en Haar, 1983. Themanummer Zoogdieren en bosstructuur. Nr. 3, mei.
- Jagt, J.L. van der, J.M. Paasman, L.A.S. Klingen, M.R. Houtzagers & C.J.F. Konings, 2000. Geïntegreerd bosbeheer. Praktijk, voorbeelden en achtergronden. EC-LNV nr 50, Wageningen.
- Lans, H.E. van der, & G. Poortinga, 1986. Natuurbos in Nederland. IVN, Amsterdam
- Nederlands bosbouw tijdschrift, 1983. Themanummer Dood hout in het bos. Nr. 2/3, februari/maart
- Stern, H., H. Bibelriether, P. Burschel, R. Plochmann, W. Schröder, & H. Schulz, 1979. Rettet den Wald. Kindler.